

Antikvarisk medverkan

Stengårdshults kyrka

Utvändig restaurering av kyrkobyggnaden och
klockstapeln

*Stengårdshults socken i Gislaveds kommun
Jönköpings län*

Antikvarisk medverkan

Stengårdshults kyrka

Utvändig restaurering av kyrkobyggnad och klockstapel

Stengårdshults socken i Gislaveds kommun

Jönköpings län

Rapport och foto: Agneta Åsgrim Berlin, Anders Franzén
Grafisk design: Anna Stålhammar
Tryckning och distribution: Marita Tidblom

Jönköpings läns museum, Box 2133, 550 02 Jönköping
Tel: 036-30 18 00
E-post: info@jkpglm.se
www.jkpglm.se

Utdrag ur tryckta och ajourhållna ekonomiska kartor är återgivna enligt tillstånd:
Ur karta © Lantmäteriet. Medgivande MS20067/02097.

© JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM 2012

Innehåll

Inledning	5
Syfte	5
Historik	5
Före restaurering.	6
Omfattning och vidtagna åtgärder	6
Sammanfattning.	8
Referenser.	10
Tekniska och administrativa uppgifter	10
Bilaga, Arbetsbeskrivning 1909	11

Utdrag ur ekonomiska kartans blad Stengårdshult 6D 6g.

Inledning

Stengårdshults kyrka och klockstapel har i två etapper åren 1998 och 1999 genomgått restaurering. Klockstapeln färdigställdes 1998, medan arbetena på kyrkans exteriör avslutades först 1999.

Ett program för åtgärderna utarbetades under 1996 av arkitekt Per Rudenstam, och länsstyrelsens tillstånd lämnades i mars 1997. Kyrkobyggnadsbidrag lämnades till projektet.

Vid restaureringens genomförande hade konsult Sivert Holmberg uppdraget som projektledare, antikvarisk kontrollant var Jönköpings läns museum genom Anders Franzén och Agneta Åsgrim Berlin, som även sammanställt denna rapport.

Syfte

Syftet med arbetena var att åtgärda skador och brister i kyrkobyggnadens och klockstaplens konstruktioner samt att åstadkomma en fasadbehandling/målning som var lämplig ur teknisk, antikvarisk och estetisk synpunkt

Historik

Stengårdshults kyrka uppfördes 1910-1912, efter den äldre kyrkans brand år 1907. Ritningar till den nya kyrkan och den fristående klockstapeln upprättades av arkitekten Torben Grut, som även upprättade arbetsbeskrivningen för byggnaden. Torben Grut var arkitekt vid Överintendentsämbetet, den statliga myndighet som granskade alla förslag till kyrkobyggnader inom Svenska kyrkan och genom sina arkitekter även projekterade många kyrkor. Det var i denna roll som han fick uppdraget att ta fram ritningar till en ny kyrka i Stengårdshult. År 1909 godkändes ritningar till en kyrkobyggnad av trä, i enlighet med församlingens önksemål.

Församlingen bidrog på ett konkret sätt till kyrkobygget genom leveranser av byggnadsmaterial. I entreprenadkontraktet från maj 1910 med byggmästaren Johan Kraft stadgades bland annat att: *allt behövt virke såsom bjelkar, sparrar, plank, bräder, takspån samt ställningsvirke tillsläppas af församlingen: som lemnar detsamma biladt och sågadt vid byggnadsplatsen.*

Kyrkan har i det yttre basilikans form med ett högre mittskepp och lägre sidoskepp samt sakristian belägen vid norra fasaden. Takfallet är valmat, med litet taksprång och något utsvängd takfot, vilket ger fasaden en lätt och elegant karaktär.

Byggnaden, med sin strama form och sparsmakade dekor, bär drag av både jugendstil och klassicism. I interiören är kyrkorummet öp-

Ovan: Kopparklot på klockstapeln.
Nedan: Klockstapeln under pågående arbete med spåntäckning juni 2008.

pet upp till taknocken, med ljusinsläpp genom högt belägna fönsterband. De konstruktiva elementen i form av fackverk och bjälkar är synliga och utgör en avsiktlig del av kyrkorummets gestaltning.

Klockstapeln projekterades samtidigt med kyrkobyggnaden, och har liksom denna en distinkt och elegant gestaltning. Konstruktionen består av ett underrede som vilar på ett fundament av huggen granit. Från underredet reser sig tre hjärtstolpar, sinsemellan förbundna av kryssstag, samt 8 snedställda strävor.

Stapelns nedre del är öppen och underredets golv försett med en låg balusterprydd barriär. Stapelns övre del är beklädd med spån. Uptill vidgas den koniska stapeln för klockvåningen, och överst kröns stapeln av en ca 3 meter hög, nålformig spira, även denna spånklädd.

Före restaurering

Inför arbetena hade kyrkobyggnadens fasad stora brister. Fasadfärgen var enligt projekteringshandlingen en alkydoljefärg från 1985. Färgen uppvisade stora flagor och sprickor. Vissa partier av fasadpanelen var rötskadade, liksom fotbräderna. Kyrkans yttertak var täckt med brunsvarta betongpannor från början av 1970-talet, vilka hade vittrat vilket medfört att löst material blockerade avrinningen ur hängränorna. Takbotten hade synliga rötskador på det nedre takfallet på grund av olämplig utformning av stuprör från övre fallet.

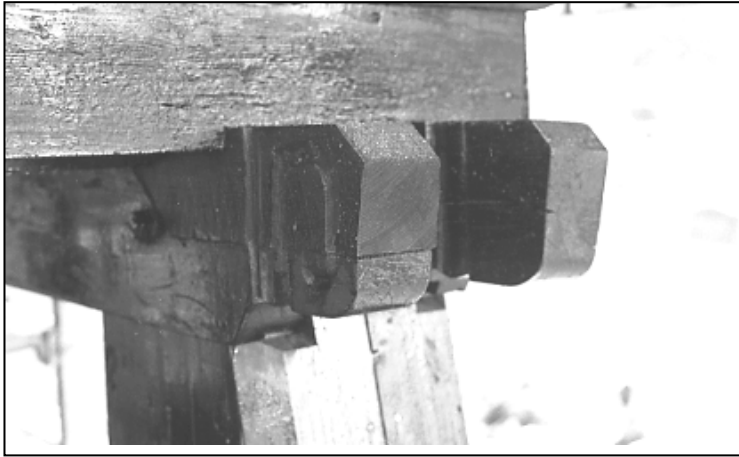
Klockstapelns bärande stolpar var partiellt rötskadade. Spåntäckningen bestod på södra sidan av tryckimpregnerad tjärad spån, till stora delar rötskadad och delvis nedfallen. På stapelns underrede fanns sentida plåtavtäckningar av svart fabriksmålad plåt med popnitade sammanfogningar.

Omfattning och vidtagna åtgärder

Klockstapeln

Klockstapelns spånbeklädnad, som var av skiftande utseende och tillkomstdatum, har rivits. Rötskadade stående timmerdelar i klockstapelns stomme har ersatts med nytt virke i kärnfuru. Skadade timmerdelar i våningen under klockorna har förstärkts med 3" horisontella reglar.

Utskjutande bjälkäндar i övre bjälklaget har lagats och täckts med följsam blyplåt. De rötskadade ornamenterade bjälkarna i nedre bjälklaget har lagats genom skarvning med nytt virke, som givits en handsnidad dekor i likhet med originalet samt upptill erhållit en diskret plåtavtäckning. Hela stapeln har erhållit ny spånbeklädnad av kluven, tjärddoppad furuspån, som efter monteringen strukits

Utskjutande bjälkände på klockstapeln med snidade ornament. Bjälkändan har skarvats med friskt virke som ursirats lika originalet.

med trätjära.

Stödbenens nedre delar har erhållit ny brädinklädnad. Plåt av skiftande utförande på konstruktionens nedre del har ersatts med nya avtäckningar i förzinkad stålplåt, som falsats. Plåten har rostskyddats med blymönja och målats med linoljefärg. Ornamentklot av kopparplåt på gavlarnas krön samt kyrktuppen har renoverats, målats svarta och återmonterats. Fönstren i tornluckorna har lagats och glaset ersatt med okossbart sklexanglas. Marken kring klockstapeln har dränerats och belagts med makadam.

Kyrkobyggnaden

Arbetena på kyrkans fasad inleddes i maj 1998. Betongtakpannor på taket revs. Rötskadad läkt och kvarsittande spån revs. Skador på takbotten lagades med friskt virke.

På fasaderna avlägsnades äldre färglager till trärent underlag. Borttagning utfördes med speed-heater och kemiskt borttagningsmedel STS1 (Keim), som enligt anvisningarna tvättades bort med vatten.

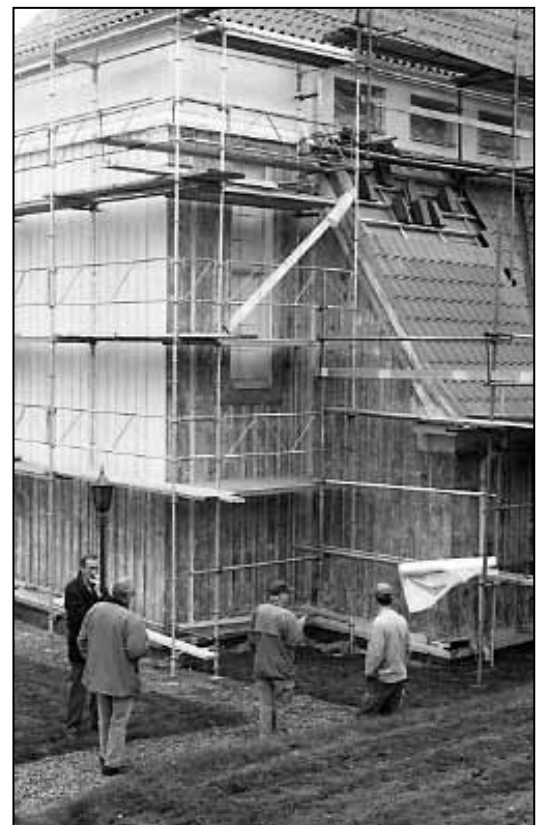
I samband med färgborttagningen noterades ett det understa färgskiktet varit något gulaktigt, vilket möjligen kan bero på sekundär gulning av linoljefärgen. Inga tecken tyder på att fasaden haft en färgsättning med olika kulörer på panel respektive arkitekturelement som pilastrar och fönsterfoder. Vid skrapning på en fönsterbåge framgick dock att fönsterkulören ursprungligen varit något gråare.

Rötskadade partier av fasadpanelen ersattes med nya hyvlade bräder av utvalt virke, kärnfuru. Ytorna skrapades rena från träludd. Målningen av fasaderna påbörjades under augusti med grundning och mellanstrykning. Målningen utfördes med kallpressad linoljefärg av Engvall & Claessons tillverkning (färgvalet var en avvikelse från programmet, som föreskrev WIBO). Arbetena kunde inte av-

Ovan: Spåntäckning på klockstapelns gavel vid besiktning 25 september 1998.

Nedan: Pågående färgborttagning vid samma byggmöte.

Ovan: Rötskador vid takfot och på syll.
Nedan: Lagning på södra fasaden, med hyvlade panelbräder av furu.

slutas under säsongen på grund av extremt fuktig väderlek. Slutstrykning uppsköts därför till sommaren 1999.

Fönsterbågarna renoverades på verkstad, bågens in- och utsida, mellan bågar samt karmen t.o.m. fals. Renoveringen omfattade färgborttagning, kittning samt grundning, mellanstrykning och slutstrykning med linoljefärg.

Trappan till sakristian har justerats. Ventiler har monterats i kyrkans stenfot.

Sammanfattning

Klockstapen har lagats vad avser rötskador på stommen, olämplig tryckimpregnerad spån har avlägsnats, ny spjälkad furuspån monterats liksom ny brädinklädnad på stolparnas nedre del, hela stapeln har behandlats med trätjära. Sentida plåtavtäckningar ersatt med förzinkad stålplåt som målats med linoljefärg.

På kyrkobyggnaden har taket lagts om med enkupigt lertegel sedan skadade delar av takbotten ersatts med friskt virke. Samtliga färgskikt har avlägsnats, rötskador lagats och fasaden målats med linoljefärg.

Nedan: Provmålning av fasaden 22 juni 1998. Fyra provytor ströks upp, brutna med grön umbra, guldockra och järnoxidsvart, förutom oblandad vit.
Höger: från slutbesiktning 8 juli 1999.

Referenser

Arkiv

Stengårdshults församlings arkiv. Norra Hestra pastorats arkiv. Pastorsexpeditionen. Norra Hestra.

Otryckta källor

Rudenstam, P. 1996. *Stengårdshults kyrka. Förslag till utvändiga renoverings- och restaureringsarbeten*. Huskvarna.

Tryckta källor

Ekberg, M. 2000. *Torben Grut. En arkitekt och hans ideal*. Göteborg.

Åman, A. m fl. 1999. *Träkyrkor i Sverige*.

Tekniska och administrativa uppgifter

Länsstyrelsens tillstånd:	225-11961-96, 225-8992-98
Jönköpings läns museums dnr:	474/96, 595/96
Beställare:	Norra Hestra pastorat
Fastighetsägare:	Stengårdshults församling
Byggherre:	Se ovan Beställare
Projektledare:	Sivert Holmberg Kyrko- byggnadsrådgivning Lekeryd
Entreprenör:	Marcus Rickhardsson Spån, Tranås
Målare	Niclas Davidsson
Antikvarisk kontrollant:	Agneta Åsgrim Berlin
Rapportansvarig:	Agneta Åsgrim Berlin
Foto:	Agneta Åsgrim Berlin
Slutbesiktning, klockstapel	3/9 1998, 25/9 1998
Slutbesiktning, kyrkobyggnad	8/7 1999
Län:	Jönköpings län
Kommun:	Gislaveds kommun
Socken:	Stengårdshult
Belägenhet:	Ekonomiska kartan Stengårdshult 6D6g.

Dokumentationsmaterialet förvaras i Jönköpings läns museums arkiv.

Bilaga

Utdrag ur Arbetsbeskrivning till ny kyrkobyggnad för Stengårdshults församling, daterad 1909.

I församlingens arkiv finns en utförlig arbetsbeskrivning för den nya kyrkans uppförande, där byggnadsmaterial och metoder föreskrivs i detalj. Beträffande kyrkans målning lämnas följande arbetsbeskrivning:

”Målning

Kyrkan målas ut- och invändigt med oljefärg. Härtill användes ren kokt linolja, som icke får uppblandas med vare sig fotogen, såpa eller andra främmande beståndsdelar. Såsom bas i färgen användes zinkvitt för invändig o blyvitt för utvändigt målning. De invändiga rörade och putsade väggytorna strykes 3ne gånger med kalkfärg. Vid oljemålningen på trä skall första alla qvistar o befintliga kådiga och feta ställen strykas med en stark lösning av schellack i sprit eller med godt quistlack, åt solsidan strykes quistarna 2ne gånger. Derefter grundas träet med oljefärg o ojelmheterna spacklas, ofvanpå spacklingen slipstrykes med oljefärg och pimpsten hvarefter ytan strykes ytterligare två gånger.

Wid målning av inredningsföremålen upprepas spacklingen och oljetrykningen till en fin och jemn yta erhålles. Mellan strykningarna slipas med fint sandpapper, sist strykes med god kopalfernissa...”

Beträffande klockstapeln lämnas följande beskrivning:

”Stapeln

Stapelns underrede sammanhugges noggrant efter ritningen, alla undersidor å virket bstrykes med het trätjära och der träet kommer att hvila på stenstöd anbringas isolerande mellanlägg af tjock asfalttjärpapp. Resningen sammanhugges med serdeles omsorg, hvarvid tillses att alla sammanfällningar bli absolut täta, att alla tappar blir fylliga och stadiga, att alla strävor inpassas med största noggrannhet, samt att beslag och bultar blir väl inpassade och stadigt åtdragna.

Stapeln målas ut- och invändigt med takspånsolja i två strykningar på enahanda sätt som för kyrkans spåntak är föreskrivet.”

Byggnadsvårdsrapport 2012:04
JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM